

Gimnazija Jesenice

# Jara Gospoda-Deseti Brat

Primerjalni esej

Deseti brat in Jara Gospoda sta po obsegu zelo različni deli. V tej kategoriji nosi "Štafetno palico" Deseti Brat. To sicer ni pomembno, vendar ti vseeno da nek prvi vtis, ko skušaš po "ukazu" in vsekakor prav nič prostovoljno napisati dober primerjalni esej. Velikokrat ti da podoben obseg del, ki jih primerjaš, že v naprej tisti kanček samozavesti, ki ti ti pomaga začeti in ti vseskozi pravi :

“Zmogel boš!”.

Ljudje imamo radi oprijemljive stvari, pa čeprav gre samo za podobno debelino knjig. Ti dve deli sem prebral že v drugem letniku, vendar mi brskanje po spominu ni povzročilo nobene misli o razlikah in podobnostih o v Jurčičevem in Kersnikovem potu napisanih romanov. Tako sem v svojem lastnem potu prebral ti deli Še enkrat. Ko neko delo bereš drugič, velikokrat opaziš skrite podrobnosti, ki tvojemu očesu prvič niso bile vidne (tako lahko ločiš pravo literaturo od plaže, pri slabem književnem delu se mi to Še ni zgodilo- večina bralcev tega ne opazi, ker slabe knjige ponavadi ne prebere Še enkrat). Predvsem pri Desetem bratu je teh skritih misli in dogodkov kar precej.

Čas v katerem se Kersnikova in Jurčičeva mojstrovina dogajata, je čas patriarhata, čas v katerem vladajo moški. **Vendar pa je vloga žensk v obeh delih precej poudarjena, večkrat ključna za razvoj dogodkov. Pa ne žensk kot samostojnih osebnosti, ampak kot orodij v rokah moških.**

Na potek obeh romanov bistveno vplivata zgodbi iz preteklosti. V Jurčičevem delu se ta zgodba po delih postopoma razkriva bralcu skozi ves roman. Je zgodba o dr. Petru Kavesu, sicer žrtvi socialnih razmer, ki brezobzirno izkoristi žensko- v tem primeru devetnajstletno Majdaleno Strug v svoje podle pridobitniške namene. “Lepa ni bila po obrazu, pa imela je lepo dušo, srce, dobro, ah najboljše srce, kar sem jaz ljudi poznal.”<sup>1</sup> (Ta stavek mi je zelo všeč, ker se v njem prav otipa romantično vzdušje in zanos.) Majdalena ni imela lepote, ampak bogastvo. Verjela je nalezljivim lepim besedam mladega doktorja in ga ljubila z vsem srcem, ter se z njim na skrivaj poročila. Kaves, za denar pripravljen narediti vse, pričakujoč dediščino zastrupi Majdaleninega očeta, a se ušteje. Dediščino terja nek sorodnik, ki so ga imeli za umrlega in Majdalenini ostane samo drobec. Kaves pa Majdaleno, ki mu nosi tudi sad te poroke(njegovega sina-”desetega brata”) zdaj preprosto zavrže. Torej **ženska** kot orodje, **kot žrtev** moškega.

Kersnikov pristop je drugačen. Tej analitični zgodbi posveti celotno drugo in tretje poglavje, ker je pač roman zgrajen v fragmentih. Tu gre za ljubezenski trikotnik med Vrbanojem, Pavlom in Julko. Julka- mlado dekle v polnem razcvetu, vzbuja ljubezen v takrat Še nedolžnih mladih glavah Pavla in Vrbanoja.

V njiju se že prebudi tekmovalnost in rivalstvo, katere žrtev bi bila Julka, če bi se to zgodilo pozneje:

Obrnil sem se za njo ali Vrbanoj me je siloma potegnil nazaj. Govoril ni ničesar, toda oklenil se me je kakor maček. Tudi jaz nisem zinil besede. Ob strmem prepadu sva krčevito držala drug drugega, oba mladostno močna, oba v divje vzbujeni neobrzdani strasti! Toda njega strast je bila silovitejša od moje. Zdelo se mi je, da me hoče pahniti v prepad.”<sup>6</sup>

Takrat pa sta bila še premlada. A vendar je tudi tu prisoten vtis o **ženski kot žrtvi**.

Zdaj pa se preselimo v sedanji čas, čas v katerem se romana dogajata. V Desetem bratu se prvič pojavi ljubezenski trikotnik, podobno kot pri Jari Gospodi že v analitični zgodbi, seveda gre tukaj za romantično različico. Je ljubezenska zgodba med mladim grajskim “Šolmoštom” Lovretom Kvasom in grajsko hčerjo Manico, ki jo oče “rezervira” za bogatega mladeniča s sosednjega gradu Poleska. Lovre se zaljubi v Manico zaradi njene lepote, pa tudi zaradi vedoželjnosti in razgledanosti, ki je pri takratnih dekletih, po družbi namenjenih za gospodinjstvo, redka. Tu je prisotna dalnovidna ideja o znanju kot glavnem sredstvu za uspeh in lepo prihodnost. Kljub Marijanu, ki jima meče polena pod noge ter zapletom z Maničevim očetom Benjaminom, s pomočjo Martinka Spaka (tudi on velja med ljudmi za zelo razgledanega!) uspešno pripelje Manico v zakonski stan. Glavni negativec je tu Benjamin, v bistvu dober človek, a vseeno hoče izrabiti Manico za povečanje družinskega bogastva. Manica to izve iz prisluškovanja pogovoru med očetom in materjo:

Benjamin: “Takemu jo ne smemo dati ki nima nič ”<sup>2</sup>

Mati jo zagovarja: “Silila je pa vendar ne bova, saj je sama pametna. Jaz tega že ne pustim, da bi ji kdaj rekel: moraš ga vzeti. Saj veš da zet v glavi in srcu prinese največjo in najlepšo doto. Jaz tudi nisem prinesla kdo ve kaj k tvoji hiši, pa nisi zdaj nič slabejši, kakor bi bil drugače.”<sup>3</sup>

Tu naletimo na žensko vlogo, ki ne vpliva bistveno na potek dogajanja, prisoten je tudi stereotip o ženski kot globje čutečem, duhovnem bitju in zlobnem pridobitniškem moškem, ki ga Jurčič izkoristi za poudarjanje duhovne plitvosti Benjamina-gospoda samo toliko časa dokler ne gre za vprašanje o bogastvu torej jarega gospoda, gospoda na zunaj. Manica bi se mu morala zdaj po vseh do sedaj naštetih primerih ukloniti in se vdati v usodo, vendar je to romantična pripoved, v kateri vsak dobi plačilo za svoja dejanja in tako ji seveda uspe. Če bi bil Jurčič bolj pogumen, bi verjetno končala drugače, tako pa vseeno ni hotel direktno napasti takratne jare gospode.

Pri kersnikovem romanu prav tako nastopi ljubezenski trikotnik, tokrat med adjunktom Pavlom, sodnikom Vrbanojem in točajko Ančko. Na dogajanje tukaj zelo vpliva analitična zgodba. Ko se Pavel in Vrbanoj po mnogih letih zopet srečata, se staro rivalstvo obnovi. In **žrtev? Ženska**- Ančka seveda! Vrbanoj se poroči s "to neumno punco, ki se je naučila za pisati in čitati za silo, ki sešteje nekaj števil, kadar jih je treba napisati s kredo na vrata"<sup>4</sup> predvsem zaradi tekmovalnosti s Pavlom in ne zaradi ne vem kakšne ljubezni, ki bi jo čutil do nje. (Tukaj so mi posebej ostale v spominu besede "taka lepa vitka deklica, katero poljubiti mora biti posebna slast."<sup>5</sup> s katerimi je Jurčič na zelo prefinjen način, "mojstersko", izrazil erotično privlačnost deklet v cvetu mladosti.) Pavel pa seveda v svoji nečimernosti tega ne prenese in skuša Ančko zapeljati v zakonolom. Dogajanje vseeno ni tako črno-belo, tudi Ančka se ne odloči za poroko samo iz gole ljubezni, temveč tudi zaradi prednosti, ki jih prinaša naziv "sodnikova žena". Vrbanoj izve da ga Ančka vara, se loči in odide iz okraja. Ančka žalostno propade, kajti kot točajka se ne more preživeti, pade v socialno bedo. Delo na koncu dobi lastnosti drame, bolj tragedije, ki ti seže do srca, ko Pavel obsodi brezdomko Ančko na zaporno kazen. Ančka v ječi umre za lagarjem, in edini ki jo spremlja "na zadnji poti" je Pavel:

Dva dni kasneje pride sluga k sodniku s poročilom, da je jetnica umrla za legarjem. Zopet dva dni pozneje so jo pokopali na vaškem pokopališču, tam v kotu ob zidu, kamor so devali berače in brezdomovince. Za pogrebom je šel samo eden: sodnik Pavel.

Ne smemo pozabiti davkarjeve tri sestre, ki pa izstopajo iz povprečja žensk kot žrtev, saj prav tako pripadajo jari gospodi.

V vseh Štirih primerih je bila, ali pa bi bila žrtev ženska. Tako Josip Jurčič kot Janko Kersnik sta napadala jaro gospodo, ki je kot naš Šolski sistem oz gimnazije- zlat na zunaj, a blaten, gnil in brezperspektiven znotraj. Jurčič s svojim Desetim bratom Še ni upal tako direktno razkrinkati takratne razmere na slovenskem, v tem delu je Še veliko romantičnih prvin, pisatelj je zaradi takratnih cerkvenih krogov in cenzur moral delu vtisniti pečat božje pravice in plačila za grehe. (v tem se strinjam z Spremno besedo Borisa Paternua) Kersnik pa v Jari gospodi ne sprejema več kompromisov in s svojim prikritim posmehom in ogorčenjem neposredno udari v jedro "intelektualne in moralne krize" (Boris Paternu) pri nas. **Obema pa je skupno, da sta za čim učinkovitejši prikaz majhnosti, zavisti, nevoščljivosti, lakomnosti in drugih slabih lastnosti jare gospode uporabila stereotip krhke, čustvene in nemočne ženske duše ki je žrtev moške brezobzirnosti. Žensko sta uporabila za vabo, ob kateri se razkrinkajo vse slabe lastnosti "navidezne" gospode. Pisatelja sta upoštevala, da se nam že po človeški naravi bolj zasmilijo in v tem usmiljenju slabe lastnosti izkoriščevalcev( v tem primeru jare gospode) Še bolj izstopijo, že kar vpijejo v nebo.**

Ob branju in primerjanju teh dveh romanov se mi je sprožila rahla nostalgija po krčmah, pa ne današnjih po moderno barov, ampak tistih prvobitnih, v katerih so včasih večino svojega prostega časa preživali tako imenovani gospodje ali navadni vaščani in meščani, ki so bile središče takratnega družabnega življenja. Izrinila sta jih čas, predvsem pa televizija in radio. Včasih so se ljudje Še znali zabavati, zdaj pa vsak poskus sprostitev zatrejo že v osnovni Šoli, ali pa gimnaziji, ko ti naložijo toliko dela, da lahko o kakšnem prostem času samo sanjaš ali pa na primer prepovejo izhod iz Šole.

## Opombe:

Josip Jurčič, Deseti brat, MK Ljubljana 1960:  
1- str. 133, vrst. 15-16

2- str. 98, vrst. 16

3- str. 98, vrst. 19-23

Janko Kersnik, Jara Gospoda, Mihelač Ljubljana 1992

4- str. 33, vrst. 18

5- str. 34, vrst. 12

6- str. 19, vrst. 21-26

## **Literatura:**

-Josip Jurčič, Deseti brat, MK Ljubljana 1960

-Janko Kersnik, Jara Gospoda, Mihelač Ljubljana 1992